

DZIEDZICZNY (232) *ai*

e jasne.

sg m N dziedziczny (6). ◊ *G* dziedzicznego (9); -ého (2), -(e)go (7). ◊ *D* dziedzicznému (8); -ému (1), -(e)mu (7). ◊ *A* dziedziczn(e)go (3), dziedziczny (2). ◊ *I* dziedzicznym (17). ◊ *L* dziedzicznym (2). ◊ *f N* dziedziczná (8). ◊ *G* dziedziczněj (12); -ěj (7), -(e)j (5). ◊ *D* dziedziczněj (2). ◊ *A* dziedziczną (13). ◊ *L* dziedziczněj (1) *SarnStat*, dziedziczny (1) *ZapKościar*. ◊ *n N* dziedziczn(e) (3). ◊ *G* dziedzicznego (11); -ého (4), -(e)go (7). ◊ *A* dziedziczne (14); -é (5), -(e) (9). ◊ *I* dziedzicznym (21), dziedziczn(e)m (4) *RejPs* (2), *BibRadz* (2). ◊ *L* dziedzicznym (4). ◊ *pl N m pers* dziedziczni (1). *subst* dziedziczne (7); -é (6), -(e) (1). ◊ *G* dziedzicznych (31). ◊ *A m pers* dziedzicznych (1) *StryjKron*, dziedziczne (1) *OrzQuin*. *subst* dziedziczne (27); -é (23), -e (1), -(e) (3); -é : -e *SarnStat* (23 : 1). ◊ *I n* dziedzicznými (8). ◊ *L* dziedzicznych (15).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII(XVIII) – XVIII w.

1. *praw. Oddziedziczony, otrzymany (ew. posiadany) w spadku; spadkowy, sukcesyjny; przysługujący prawem dziedziczenia; hereditarius Mącz, Calep, Cn (135) :*

a. *W zakresie prywatnej własności (119) : ForCnR Cv; UstPraw Hv; Ale Aaroná rozmnożył w chwale/ ydał mu dziedziczne dochody [et dedit illi haereditatem] BibRadz Eccli 45/24, Deut 18/8; Pierwey podatki iako dziedziczne rzeczy były ZaZygmunta kozdy rok. Za Augusta y Podatki częste ybona Regalia obligata Zatego [Batorego] kilka podatkow dano ActReg 22; SarnStat 470, 637, 709, 1040, 1244, 1247, 1256.*

Wyrażenia: »dziedziczna babizna« (1): Ale kiedy o dziedziczną Bábiznę idzie, tedy trzeba o nią czynić *intra fatalia*. *SarnStat* 1266.

»część, częśćka dziedziczna« (5 : 3): yakom ya nye poszyaťhl Czastky dzyedzyczney oczzysthey napyelaskowye *ZapWar b. r. nr 2116, 1513 nr 2063, b. r. nr 2116; ále niech fie przerzeczóné dźiówki do fwyh części dziedzicznych [ad earum haereditarias portiones JanStat 569] wracáią. SarnStat* 590, 588, 592, 594, 631.

»dobra (-o) dziedziczne« = *bona hereditaria JanStat [szyk 53 : 5] (58)*: yakom ya nyesešlal thego tho robotlywego pawla gramulky dodomu yego nadobro dzyedzyczne Łapycze *ZapWar 1530 nr 2538; UstPraw Hv; ZapKościar 1588/169; Calep 470a; [damy urząd osobie]* która onéy źiemie będzie obywatélem: w którój takowe doftoieństwo będzie dignitarzá albo wrzędniká potrzebowało: y który tamże będzie miał dziedziczne dobrá. *SarnStat* 72; *PRaeſcriptia Pánnóm Zakonnym* ku dochodzeniu dóbr dziedzicznych/ niech będzie od przyięcia Reguły do dwudzieťtu lat. *SarnStat* 209; My tedy chcemy/ áby zkađ fie nádziewáią dziedzicznych dóbr y pożytku iákiego/ áby ztađ ſzkody ciérpieli/ albo karáni byli w tym/ w czym wyťapili. *SarnStat* 595, 67, 461, 636, 838, 2151 (54).

»fortuna dziedziczna« (1): day w dobrym zdrowiu dluęo pożyć Fortun dziedzicznych *KochEpit* 4.

»gniazdo dziedziczne« (1): Zyw y W. M. w dobrym zdrowiu y w fortunách wśelákich: mnoząc Bogu chwałę w Páwłowicach/ iáko w gniaździe dziedzicznym domu ſwego/ y wźedźie *GostGospSieb* +4v.

»grunt, łan, pole, posesyja, ziemia dziedziczny (-a, -e)« [*szyk 6 : 2] (4 : 1 : 1 : 1 : 1)*: Aczi Voievodovie, Castellani Czefniczy y ynni wrzedniczy ziemfczy przez nas dani, doftateczną pośfeśfią

dziédziczną a niezmyllioną miecz mayą. *ComCrac* 14v; Będąc im ktemu winien y w ftárości fłużyć/
Chceli w pokoju zyemie fwey dziedziczney vżyć. *HistLan* F2; zwiodł z nimi [Krzyżakami] bitwę
Dowmant ná polu dziedzicznym Widziniłkim [...] támtó pole i dziś zowią po Litewłku Kaulis/
to iest bitwá/ á oracze y teras wyorywáią na tym vroćiczu/ [...] włomki fzábel *StryjKron* 355; *ZawJeft*
6; SKárzył fie Fráncífzek na Stálzká/ iz ná iego dźiedzicznym gruncie płot zágrodził *SarnStat* 677,
1040 [3 r.].

»imienie dziedziczne« [szyk 7 : 4] (11): Thes articul o mieszczaniech a ludziach prawa Chelmskiego
ktorzi thrzimaia dziedziczne imienie ziemskie *ZapWar* 1545 nr 2646, 1531 nr 2370, nr 2339, 1532 nr
2415; Opiekun niemoże dzyiedzicznego imienia przedać/ áni go żadnym obyczáiem zbyć *UstPraw*
B3, G4; *BielKron* 80v; *Mącz* 470c; *SarnStat* 1166, 1168; *SkarKaz* 241a.

»majętność dziedziczna« [szyk 8 : 4] (12) : wrakowniczi wmayętnoćci swy dziedziczny Młyn [...] przedalem
ZapKościar 1582/40v; Máiętnoćci dźiedziczney złe vżywánie. *LatHar* 115; Teftámenty
nie o rzeczách nie ruchomych, ani dziedzicznych máiętnoćciách: ále tylko o rzeczách ruchomych y
Królewłkich niech będą czynioné. *SarnStat* 709, 595, 609, 907, 988, 1030, 1199 [3 r.]; *PowodPr* 22.

»dziedziczna osiadłość« (1): otoż Bog [...] y potomftwo [Abrahamowi] dác miał wielkie y obfite/
y onę/ ziemię w dziedziczną y wieczną ośiadłość. *CzechRozm* 74v.

»pomiar dziedziczny« (1): [Pan] Obiecuiąc zá czáfem kray dźiwnie śliczny Chánáneyłki podác im
w pomiar dźiedziczny. *KochPs* 157.

Szeregi: »dziedziczny, (i) ojczysty« [szyk 2 : 2] (4): *ZapWar* b. r. nr 2116; [przywilej] którym
oni porządek Práwá wżelákiéy dźiedzicznéy oyczyftéy máiętnoćci fwéy potomkom swoim rozpiáli
SarnStat 1030, 1061, 1191.

»przyrodzony i też dziedziczny« (1): Tákże téz Litwá niewolna z Polłką wolną złączóná być
žadną miárą niemoże/ áz ią Kśiádz wielki Litewłki/ Pan przyrodzony itéz dźiedziczny/ wolną vczyni
OrzQuin P2.

»starodawny a prawie dziedziczny« (1): Y tym fię zftáło/ że z máiętnoćci ftárodawnych/ á prawie
iákoby dźiedzicznych [de possessionibus vetustis et quasi avitis]/ ludzie vczeni zrzuceni fą *ModrzBaz*
133v.

»wieś a dziedziczne imienie« (1): Tusculanum, Wieś á dziedziczne yminie [!] Ciceronowe nád
Rzimem. *Mącz* 470c.

»dziedziczny i wieczny« (1): *CzechRozm* 74v cf »dziedziczna osiadłość«.

»ziemski albo dziedziczny« (1): Które rzeczy wżyftkiéy opifáné o Duchownych dobrze ośiadłych
w máiętnoćci ziemłkiéy álbo dźiedzicznéy [terrestri dominio sive hereditario *JanStat* 726] rozumieć
fie máią *SarnStat* 907.

α. *Należący do pana, szlachcica, szlachecki* (10) :

Wyrażenia: »miejsca dziedziczne« (3): [aby mieszczanie] nie mogli áni mogą kmiećie pozywác/
zápowiádác/ zátzymáwác w mieściéch/ w miáfteczkách: ále o tákowe długi na mieyfcách
dźiedzicznych ná których tákowi kmiećie miefzkáią [kmethonem in Iure haereditatis quam incolit
JanStat 1090] fpráwiedliwoćci żádác máią wedle práwá. *SarnStat* 665 [idem (2)] 294, 920.

»wieś dziedziczna« (4): *OrzQuin P*; *RejZwierc Aaa*; O Zbiegłé kmećie nie we wsiách dziedzicznych [non in villis haereditariis *JanStat* 1089]/ ále na rocéh Ziemfkich álbo Grodzkich wedle Státutu wšyftki fprawy niech będá łádzoné *SarnStat* 664, 1255.

Szereg: »krolewski i dziedziczny« (2): y rzeczy prawdziwie dofzedłzy/ [...] gránicé między dobry náłzemi królewfkimi/ y dziedzicznými [inter bona nostra regalia, et haereditaria *JanStat* 407]/ wedle zdánia y sumnienia fwégo niech poštánowią. *SarnStat* 469 [idem] 843.

b. *W zakresie spraw i stosunków państwowych (16)* : *StryjKron* 280; Monárchowie Polfczy trzymáli wšyftkich poddáných y Rycerstwo fwe w dziedzicznym rofkázowánium/ bez práwá y wolności w niewolftwie dofyc znácznym *PowodPr* 20; *SkarKazSej* 689b marg.

Wyrażenia: »dziedziczne krolestwo« [szyk 1 : 1] (2): nie tylko były [królewny] z fkárbow y z Kroleftwá dziedzicznego złupione/ ále y niełufznie ołławione. *StryjKron* 452; *SkarKazSej* 689b.

»dziedziczni poddani« (1): Prywileiem tym/ którym dárował Król Iágełto Litwę Polakom/ iáko włáfné itéz dziedziczne poddáné fwé *OrzQuin P*.

»dziedziczny spadek« (2): á po śmierci iego [księcia Zygmunta ziemie te] ná nas/ y fyny náłzé przerzeczoné/ y koronę prawdziwym y dziedzicznym fpadkiem [haereditaria successione *JanStat* 5] przypásć máią *SarnStat* 9 [idem] 890.

»dziedziczna sukcesyja« [szyk 1 : 1] (2): tedy my dla dobrého Rzeczypolpitéy tákiéy fukcefsiiéy dziedzicznéy w Pánftwie Litewfkim/ [...] na wiekiemy Koronie odstąpili *SarnStat* 1012, 1002.

Szeregi: »prawdziwy i dziedziczny« (1): *SarnStat* 9 cf »dziedziczny spadek«.

»wieczny albo dziedziczny« (1): co on [Mojżesz] zá moc ma álbo práwo rozdawác komu wieczne kápłánftwo álbo dzyedziczne/ iáko dáł Aaronowi y fynom iego *BielKron* 40v.

»własny i dziedziczny« (3): zyemya pokuczka zawfze od dawnych czałzow koronye polfkiey włáfná y dziedziczna bila *LibLeg* 6/159v, 6/78v; *OrzQuin P*.

W przeni (1) :

Wyrażenie: »dziedziczny urząd« (1): podobien orłowi/ Który prędkim piorunem fłużąc Iowifzowi/ Tákie potomftwo [orzeł] ná swiát/ iáki łam/ podawa/ A tym [potomkom] dziedziczny vrząd/ y gróm lotny zdawa. *KochFrag* 43.

Przeni (2) :

a) *Własny* (1) :

Wyrażenie: »lud dziedziczny« (1): Lecz was wziął Iehowá/ [...] ábyście mu byli ludem dziedzicznym [!] [populus haereditatis] *BudBib Deut* 4/20.

b) *Przekazywany z pokolenia na pokolenie, odwieczny* (1) :

Wyrażenie: »dziedziczny nieprzyjaciel« (1): Bo y przeciw Kniáziowi Wielkiemu Mołkiewfkému/ dziedzicznému téy R. P. nieprzyiaćielowi/ zá przodká náłzého [...] Króla Stephaná w wiedzieniu przeciw iemu woyny: [...] fłuzby fwé oddawał R. P. *SarnStat* 1051.

2. *Przejęty po przodkach (o właściwościach organizmu ludzkiego i psychiki)* (7) : álbo łami nowych imion wynáleščzami chcą być widziáni/ álbo yełłize niektórych od ftárłzych fwych doftáli/ tedy ye yákoby narodu dziedziczne ná potomki pewną wiárą przenałzáyá. *KwiatKsiąż* Av; ten przypadek [gniew] iádowity nie iefth iákoby dziedziczny w ciele człowieczym/ [...] ále iefth wzrúfzenie iákies á

zápalenie żołci (*marg*) Gniew nie ieft natura. (–). *RejZwierc* 75; Więc y cnotliwy fyn oycá nie wydał/ Ku czći dziedzicznéz fwoię włafną przydał *KochFrag* 30, 43.

diedziczny od kogo (1): kto ieft vczonym á mądrością obdarzony, tego chwał bądź fthary albo młody, bo tego niema od oycza dziedzicznego, ani od przygody. ani od fwiata przemiennego. *BielŻyw* 93.

diedziczny z kogo (1): Kroleftwo náłze/ ieft wprawdzie połtráchem fwiátu/ ludnością y męftwem z przodkow iákoby dziedzicznym. *PowodPr* 62.

Wyrażenie: »dziedziczna choroba« [*morbus hereditarius Cn*] (1): Contagium – Choroba ktora ztoknienią panuie, dziedziczną chorobą, przimiot. *Calep* 253a.

3. praw. Ten, któremu przysługuje coś na zasadzie dziedziczenia (30) :

Zwrot: »być dziedzicznym w kroleftwie« (1): máiąc też o niey fprawę [*Jagiello o Jadwidze*] iż była vrodziwa/ obyczáyna/ y mądra/ kthemu dzyedziczna w kroleftwie/ połłał do niey w dzyewońfłébtwie brácią fwoię *BielKron* 380v.

Wyrażenia: »dziedziczny krol (abo monarcha)« [*szyk 1 : 1*] (2): NAIASNIEYSZEMV ZYGMVNTOWI TRZECIEMV, Z BOZEY LASKI KROLOWI POLSKIEMV, WIELKIEMV KSIĄZĘCIV LITEWSKIEMV, RVSKIEMV, PRVSKIEMV, MAZOWECKIEMV, ZMVDZKIEMV: INFLANTSKIEMV, etc. etc. SZWEDZKIEMV, GOTTSKIEMV, WANDALSKIEMV, DZIEDZICZNEMV KROLOWI, etc. *SarnStat* *3; Ktorzy Krolowie ábo Monárchowie dziedziczni Polfcy/ [...] pewnie Rycerftwu onych máiętności nie dawáli *PowodPr* 23.

»książę dziedziczne« (2): *StryjKron* 350; Tu fyn iego Włodymierz/ ktory ná Kijewie/ Był Kxiążęciem dziedzicznym *KołakCath* A4.

»pan dziedziczny« = *władca* [*szyk 9 : 1*] (10): *MetrKor* 34/265 [2 r.], 37/2 [2 r.]; niechayże [*Litwa*] o Vnią z Polfkim Królestwem pilnie fye Itáráią/ v Księdzá wielkiego/ Páná fwego dziedzicznego/ á v Królá Polfkiego *OrzQuin* Pv, P2; iáko mu był Krol Iágeło [!] przez Lifty rofkazał/ [*starosta wileński*] Zamki mu [*Witoldowi*] też Wilenfskie obádwa iáko Pánu dziedzicznemu podał *StryjKron* 492, 707; *WysKaz* 6; *PowodPr* 20.

»pan dziedziczny« = *właściciel posiadłości* [*szyk 9 : 2*] (11): *GroicPorz* o2v; Szoflyftwá nikt kupić niemoże bez dozwozenia Páná Dzyedzicznego. *UstPraw* Fv; Zebracy máią mieć lifty od pánow dziedzicznych ábo od fwych plebanow z kąd fą *UstPraw* I4, F2v [4 r.], Gv, I4; *PowodPr* 68; *SkarKaz* 2b.

»pani dziedziczna« = *diedziczka* (1): Dominatrix, Páni dziedziczna. *Mqcz* 94a.

Szereg: »własny i dziedziczny« (1): Ták też ieft to ná woli Księdzá wielkiego Litewfskiego/ dáć Litwę Królestwu Polfkiému/ y wlać ná Polfkę Práwo wfzytko fwoie dziedziczné/ które iáko Pan włafny y dziedziczny ná Litwie ma *OrzQuin* P2.

W przen (4) :

Wyrażenie: »dziedziczny Pan« = *Bog, Chrystus* [*szyk 2 : 1*] (3): *SkarJedn* 56; *SkarŻyw* 482; (Powftań Boże ofádz ziemię. Boś ty Pánem ieft dziedzicznym wfzytkim narodom [*quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus Ps* 81/8]. *SkarKaz* 2b.

Szereg: »dziedziczny i przyrodzony« (1): Bo fię tu nie mow o pryncypále y o dziedzicznym y przyrodzonym pánie y íprawcy nam teraz nie widomym: ále fię mowi o iego namięstniku *SkarJedn* 56.

4. *praw. Na podstawie, na zasadzie dziedziczenia, odnoszący się do prawa dziedziczenia dotyczącego dóbr ziemskich* (58) : A iż ziemie oné y ludzie w nich mieřzkáiący rozmáitémi do tego czáfu práwy/ to ięst Máýdeburřkim/ Chełmińřkim/ Polřkim/ Dźiedzicznym/ y Pruřkim w rozřádku y wczynięniu ípráwiedliwořci czynięnia w kořdych ípráwách vżywáli [*iuribus Maydenburgensi et Culmensi Polonicali hereditario ... utebantur JanStat* 903] *SarnStat* 1119.

Wyrażenia: »imienie dziedziczne« (1): KIedy kto nábędzie imienia iákiego leżácego dźiedzicznego/ ábo dźiedzicznym tytułem/ abo zařtáwnym/ ábo iákimkolwiek innym obyczáiem ma byđż wwiázan w tákowe imienie *SarnStat* 1166.

»krzywda dziedziczna« (1): CHcemy/ áby káždému było wolno káždého o iákařkolwiek řumę pieniędzy/ álbo krzywdę dźiedziczną [*iniuria haereditaria JanStat* 491]/ [...] do řádu Ziemřkiego pozwáć *SarnStat* 720 [*idem*] 826.

»list dziedziczny« (1): Item, áby ná listy dźiedziczne lichwy nie bráli. *SarnStat* 246.

»obyczajem dziedzicznym« = *dziedzicznie; hereditarie JanStat* [řzyk 2 : 1] (3): Haereditarie in Biblijs, Dźiedzicznym álbo potomnym obyczáyem. *Mácz* 152c; ták iż przerzeczony N. przerzeczóné N. dobrá/ [...] będzie dźierzał/ miał/ y obyczáiem dźiedzicznym pořiędzie *SarnStat* 1249 [*idem*] 685.

»prawo dziedziczne« = *hereditas PolAnt; ius hereditarium JanStat* (w zakresie wláсноci pańřtwej z prawem przejřcia na potomřtvo) [w tym: prawem dziedzicznym (7)] [řzyk 10 : 1] (11): dał ludowi řwemu [Bóg]/ práwie práwem dziedzicznym pořieć mieřcá ony řzłáchetne. *RejPs* 116v; *BibRadz Ios* 14/1; *OrzQuin* P2 [2 r.]; *SkarŻyw* 164; Gynwił Giedruřřowic roku 1283. po zábitym Troydenie Stryiu řwoim/ miał wřtápić na wielkie Xięřtvo Litewřkie práwem dziedzicznym *StryjKron* 355, 692, 782; *KochWr* 35; *SarnStat* 108, 1053.

»práwo dziedziczne« = *hereditas PolAnt* [w zakresie wláсноci prywatnej] [w tym: prawem dziedzicznym (11)] [řzyk 14 : 2] (16): *RejPs* 55; *KromRozm III* A8; *BibRadz Iob* 7/3; które [prawo] dźiedziczne ná Litwie tákie ma [*Křiadz wielki litewřki*]/ iákie ia mam Práwo ná řwyc Zurowicách/ które mogę dáć komu chcę/ wláwřzy Práwo řwoie dźiedziczne ná kogo chcę. *OrzQuin* P2; *GórnDworz Y*; ZAmiány y frymárki/ któreby od przodków nářzyc węřzły w domy řzlacheckie wiecznořciá/ ięřliby o té dobrá kto pozywał/ y práwem dźiedzicznym v pořseřřorów tego dochodźić chciáł/ tedy ípráwy tákie řámi řádzic mamy w Litwie. *SarnStat* 91; Hánkoniowi/ [...] z Wielicřki y iego wlářnym potomków zá práwem iego dźiedzicznym [*legittimis haeredibus JanStat* 43]/ zá iego miřřřořtvo táme w Wielicřce nád Kárbářiá/ dáiemy trzycdzieřci grzywien ná kořdy rok *SarnStat* 378, 87, 636, 778, 1052, 1167 (11).

»sprawa, rzecz, kwestia dziedziczna« [řzyk 6 : 4] (8 : 1 : 1): A co řie tycze queřtyi dźiedzicznych [*In hereditariis JanStat* 630]/ y innych iákichkolwiek/ któreby pozwáni przed nářzym řádem miánowáli *SarnStat* 61; Ale gdy będzie dźiedziczna [*cum questio fuerit haereditaria JanStat* 488] ípráwá/ Sędzia álbo Podřędek będzie powinien tę ípráwę przed námi przełóżyć *SarnStat* 554, 554 [2 r.], 559 [3 r.], 580, 691, 748.

»tytułem dziedzicznym« [szyk 8 : 1] (9): [także on N. wieś N.] ze wzyftkim téy wsi N. dziedzictwem/ ze wzyftkim prawem/ pánftwem/ y włafnością/ y tytułem dziedzicznym [titulo haereditario JanStat 442] [...] będzie dzierżał SarnStat 1249, 685 [3 r.], 1166, 1248, 1249, 1250, 1253.

Szereg: »dziedziczny i niedziedziczny« (1) : A ták temu chcąc miarę włożyć lkázuiemy: áby w rzeczách dziedzicznych y nie dziedzicznych wielkich [in causis hereditariis et non hereditariis magnis JanStat 502] Sędzia w płáceniu przereczoného pámiętného nád cztery grofze wycięgác y brác nie śmiał. SarnStat 817.

W przen (4) :

Wyrażenie: »dziedziczne prawo« [w tym: prawem dziedzicznym (3)] [szyk 3 : 1] (4): BibRadz I 446 marg; VCiefzna moiá śpiéwaczko/ Sappho Słowieńfka/ Ná którą nietylko moiá cząftká ziemieńfka/ Ale y lutnia dziedzicznym prawem śpác miálá KochTr 7; A ná Lublin nárzekánie przyśzło z płáczem krwáwym/ Prawie dziedzicznym prawem, Tuś nam poległ IANIE [Kochanowski]. KlonŻal B4v; KlonWor 1v.

Szereg: »własny i dziedziczny« (1): Tobie brácie nád tym workiem być pewnym przyftáwem/ Będziefz nim potrzáśał/ włáfnym y dziedzicznym prawem. KlonWor 1v.

*** Bez wystarczającego kontekstu (2) : Haereditarius, Dziedziczny/ potomny. Mącz 152c; Haereditarius – Dziedziczny. Calep 470b.

Cf DZIEDZICKI, DZIEDZICOW, **DZIEDZICZĄCY SIĘ**, **DZIEDZINNY**, **DZIEDŹNY**, **NIEDZIEDZICZNY**